

Učební texty Husova institutu teologických studií

ÚVOD DO HOMILETIKY

**Kázání
procesem inspirace a dialogu**

ThDr. Tomáš Butta, Th.D.

Praha 2019

Úvod do homiletiky

Kázání procesem inspirace a dialogu

ThDr. Tomáš Butta, Th.D.

Vydal Husův institut teologických studií
ve spolupráci s Vysokou školou zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety,
detašované pracoviště Praha
jako učební text

První vydání Praha 2019

Editor: Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D., dr. h. c.

Sazba a obálka: Ing. Pavel Blažek, jpb

Korektury: PhDr. Drahomíra Tesařová, CSc.

Dáno do tisku: srpen 2019

Vytiskla tiskárna Josef Sedláček Sprint Servis

1. vydání – náklad 500 ks

Doporučená cena: Kč 135,-

ISBN: 978-80-907173-1-2

OBSAH

PŘEDMLUVA doc. ThDr. Davida Tonzara, Th.D., dr. h. c.	7
Počáteční oslovení	9
1. HOMILETIKA JAKO PRAKTICKO-TEOLOGICKÝ OBOR	11
1.1 Homiletika – pojem, zaměření a členění	11
1.2 Souběžné teologické disciplíny a humanitní obory	14
2. HLÁSÁNÍ BOŽÍHO SLOVA VE SVĚDECTVÍ BIBLE	19
2.1 Povolání k prorocké službě – Izajáš, Jeremjáš a Ezechiel	19
2.1.1 <i>Izajáš</i>	19
2.1.2 <i>Jeremjáš</i>	20
2.1.3 <i>Ezechiel</i>	21
2.2 Inspirace a služba biblických proroků – shrnující charakteristika	22
2.3 Novozákonní pojmy pro kazatelskou činnost	23
2.4 Kázání Jana Křtitele	24
2.5 Ježíš hlasatelem Božího království a inkarnovaným Slovem	26
2.6 Kázání apoštolů Petra a Pavla podle svědectví Skutků	27
2.6.1 <i>Petrovo kázání o letnicích</i>	28
2.6.2 <i>Petrovo kázání v Korneliově domě</i>	28
2.6.3 <i>Pavlovo kázání v synagoze v Pisidské Antiochii</i>	29
2.6.4 <i>Pavlovo kázání pohanům v Lystře</i>	30
2.6.5 <i>Pavlovo kázání v Athénách</i>	31
2.7 Svědectví a zvěstování diákonů Štěpána a Filipa	33
2.8 Význam a autorita kázání apoštolů	34

3. NĚKTERÉ HOMILETICKÉ PŘÍRUČKY Z DĚJIN KAZATELSTVÍ	35
3.1 Spis <i>De doctrina christiana</i> církevního otce Augustina	35
3.2 O vznešenosti kazatelského úkolu ve spise <i>De eruditione praedicatorum</i> Humberta z Romans	38
3.3 <i>Postilla studentium sanctae Pragensis universitatis</i> Konráda Waldhausera a její staročeská verze	41
3.4 Česká nedělní postila jako Husův kazatelský odkaz	44
3.5 <i>Vitia concionatorum</i> to jest Vady kazatelů podle Jana Blahoslava	48
3.6 Umění kazatelské v pojetí Jana Amose Komenského	49
4. KÁZÁNÍ Z HLEDISKA KONFESNÍCH PŘÍSTUPŮ A V EKUMENICKÉM OBZORU	53
4.1 Kázání v pravoslaví	53
4.2 Kázání v římském katolicismu	56
4.3 Kázání v protestantismu	61
4.3.1 <i>Podoby kázání ve světovém protestantismu</i>	61
4.3.2 <i>Kázání v českém evangelictví</i>	64
4.3.3 <i>Stručný přehled interpretace evangelia v protestantismu 20. století</i>	66
4.4 Zvěstování Božího slova v Církvi československé husitské	67
5. KÁZÁNÍ JAKO TVŮRČÍ PROCES	73
5.1 Náboženská povaha inspirace a lidská tvořivost	73
5.2 Příprava kázání jako tvůrčí proces a jeho jednotlivé fáze	75
5.3 Praktické náměty k přípravě kázání a jeho tvorbě	77
5.3.1 <i>Exegetická příprava</i>	77
5.3.2 <i>Téma a osnova</i>	77
5.3.3 <i>Úvod a závěr</i>	78
5.3.4 <i>Ilustrace a aplikace</i>	79
5.4 Bezprostřední příprava před kázáním	80

5.5 Přednes kázání – řeč, hlas a neverbální komunikace	83
5.5.1 Řeč a některé její obohacující výrazové prostředky	83
5.5.2 Hlas	84
5.5.3 Neverbální komunikace	86
6. OSOBNOST KAZATELE – PŘEDPOKLADY A SCHOPNOSTI KE KAZATELSKÉ SLUŽBĚ	87
7. KÁZÁNÍ JAKO DIALOG S POSLUCHAČEM A JEHO ÚČINNOST	91
<i>Přílohy</i>	95
<i>Příloha č. 1 – Analýza psaných kázání</i>	95
<i>Příloha č. 2 – Stručné posouzení (slyšeného) kázání</i>	95
<i>Příloha č. 3 – Podrobné zhodnocení (přednesených) kázání</i>	95
<i>Příloha č. 4 – Naznačení praktického postupu při přípravě kázání</i>	96
<i>Příloha č. 5 – Pět typů kázání z hlediska přednesu</i>	97
<i>Z pramenů a literatury</i>	99

Předmluva

Husův institut teologických studií v Praze oslavil v minulém roce 15 let své činnosti. Za dobu své existence prošlo ve spolupráci s Vyšší odbornou školou Husův institut teologických studií a Vysokou školou zdravotnictví a sociální práce sv. Alžběty jeho studijními a vzdělávacími programy již přes 500 posluchačů.

Vedle výuky však Husův institut vydává odborné i populárně naučné publikace. Z oboru biblické teologie vyšla již čtyři díla profesora Sáza-
vy a dr. Melmuka, z oboru církevních dějin práce profesora Šabršuly
a dr. Sakaře, z oboru religionistiky skriptum dr. Děkanovské ad.

Je mi velkou ctí, že rok po vydání skript Úvodu do katechetiky můžeme studentům i posluchačům Husova institutu, ale i Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy či jiným vzdělávacím institucím předložit velmi přehlednou práci patriarchy a učitele dr. Tomáše Butty – Úvod do homiletiky, kázání procesem inspirace a dialogu.

Br. patriarcha představuje homiletiku jako prakticko-teologický obor, sleduje kázání Božího slova na půdě Starého (Izajáš, Jeremijáš, Ezechiel) i Nového zákona (Jan Křtitel, ap.Petr, ap.Pavel, diákon Štěpán, Filip), připomíná některé homiletické příručky z dějin kazatelství (Augustin, Konrád Waldhauser, M. J. Hus, J. A. Komenský). Velmi přehledně jsou představena specifika kazatelství z hlediska konfesních přístupů (pravoslaví, římský katolicismus, protestantismus) se zvláštním zřetelem na kázání v českém evangelictví a zvěstování Božího slova v Církvi československé husitské.

Pro aktivní kazatele je též přínosná část věnovaná přípravě a realizaci kázání (exegetická příprava, téma, osnova, závěr, přednes, hlas, neverbální komunikace), osobnosti kazatele a zkoumání účinnosti kázání. Ve vhodně doplněných přílohách práce jsou představeny otázky k rozboru a vyhodnocení kázání písemně připravených a ústně přednesených, je naznačen postup při přípravě kázání a vhodného výběru kázání z hlediska přednesu (bez přípravy, čtené, řečené z paměti, v bodové osnově, kombinované).

Práci lze vřele doporučit, a to jak aktivním farářkám a farářům, kazatelkám a kazatelům, tak i bohoslovcům a dalším studentům. Sám jsem ji přečetl s velkým zájmem, připomněl si hodiny homiletiky s profesorem

Salajkou a přehledně se seznámil s kompendiem homiletické přípravy z pohledu současnosti.

Dej Bůh, ať je práce čtena a pomáhá ke srozumitelnému, kultivovanému a misijnímu zvěstování Božího slova doma i ve světě.

David Tonzar
biskup pražský a ředitel HITS

Počáteční oslovení

Tato publikace je úvodem do teoretické problematiky prakticko-teologického oboru homiletiky a základním vyznačením cesty tvorby kázání i jeho veřejného podání.

Učební text je určen studujícím na Husově institutu teologických studií. Může mít však i širší vzdělávací uplatnění, jak pro bohoslovce, tak pro frekventanty kazatelských kurzů a církevní zkoušky. I duchovní a kazatelé, kteří se podílejí na poslání církve a nesou již mnoho let radostný i náročný úkol pravidelně kázat, zde mohou nacházet inspirující podněty pro svoji praxi.

Pro vytvoření tohoto učebního textu jsem využil některé své již dříve zpracované podklady a materiály z homiletického semináře, který jsem vedl na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v letech 2000 až 2006, i přípravy současných přednášek na Husově institutu teologických studií v Praze. V publikaci jsem se snažil zohlednit a doplnit novější vydané knihy, články a příručky k homiletické tematice nebo s touto tematikou související.

Podrobná publikace homiletiky byla před časem vydána Katedrou praktické teologie na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy za vedení pana prof. Jána Liguše (LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol., *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Univerzita Karlova Husitská teologická fakulta Praha 2014). Na tuto publikaci a na příspěvky jednotlivých autorů v této publikaci odkazují v příslušných tematických částech.

V křesťanském kazatelství nejde zdaleka jen o techniku přípravy kázání či projevu na veřejnosti, ale o celkový přístup k této službě, v jejích biblicko-teologických východiscích. Proto v tomto učebním textu najdete po úvodní přehledové kapitole o oboru homiletiky jak biblické modely zvěstování ze svědectví Starého i Nového zákona, tak i přiblížení několika důležitých spisů z dějin kázání, respektive homiletických příruček, z doby patristiky, středověku, české reformace a z času na prahu nové doby.

V kázání, jakkoli je biblické nebo tematicky univerzální, nelze přehlédnout jeho významný konfesní aspekt a zřetel, neboť souvisí s teologickými důrazy a spiritualitou jednotlivých směrů křesťanství, které

kazatelé reprezentují. Tato publikace je psána s ohledem na teologii, kazatelskou tradici a praxi Církve československé husitské. Současně má kázání ekumenický a univerzální horizont, neboť vychází z široce pojaté výzvy k hlásání a šíření evangelia (1 Pt 2,9). Kázání je komunikačním procesem, ve kterém je důležitá inspirace a jeho dialogický charakter. V něm sehrávají aktivní roli Slovo (evangelium, kérygma), osobnost pověřeného kazatele i naslouchající.

Odkazy v poznámkovém aparátu na další literaturu a prameny i jejich závěrečný seznam umožní studujícím prohlubování znalostí k dílčí problematice tohoto oboru i nacházení námětů pro vlastní kazatelskou praxi.

Tento studijní text předávám čtenáři s přáním, aby podnítil zájem o bohatství oboru křesťanského kazatelství a stal se výzvou k dalšímu hlubšímu studiu a vytrvalé práci pro ty, kteří se věnují nebo se budou věnovat službě hlásání a předávání Kristova evangelia v naší současnosti.

Tomáš Butta

1. HOMILETIKA JAKO PRAKTICKO-TEOLOGICKÝ OBOR

1.1 Homiletika – pojem, zaměření a členění

Homiletika¹ je odbornou reflexí kazatelské služby a zvěstování církve v celém jeho rozsahu.² Název tohoto oboru vychází z řeckého biblického pojmu *homilein* užitého v Lukášových spisech, který znamená rozmlouvat, vést rozhovor (srov. L 24,14n, Sk 20,11; Sk 24,26). Od 2. století se prosadil termín **homilie** jako označení pro křesťanské kázání.

Jinými užívanými staršími názvy byly umění kazatelské (*ars praedicandi*, *ars concionandi*) nebo církevní rétorika (*rhetorica ecclesiastica*) či posvátné řečnictví (*oratoria sacra*).

Homiletika jako teologický obor má svůj počátek v 16. století³ a tento název se užívá od 17. století (W. Lyeser, *Cursus homileticus*, 1649).⁴ Reformace dala neobyčejným způsobem zaznít „živému hlasu evangelia“ (*viva vox evangelii*) a soustředila se na autoritu Božího slova v Písmu svatém.⁵ Podle reformační teologie vnitřní osvětlení Duchem svatým (*testimonium spiritus sancti internum*) nečiní nepotřebnou zevní kazatelskou službu (*praedicatio*). V Helvetské konfesi je řečeno: „Bůh i bez této zevní služby (kázání) může osvětit lidi, které chce a kdy chce, to je v jeho moci. My však mluvíme o obvyklém způsobu, jak vyučovat lidi, který nám Bůh uložil – jak příkazem, tak příkladem.“⁶ V době reformace byla zdů-

¹ Z homiletické literatury: RUTRLE O., *Křesťanská služba slovem. Theorie křesťanského hlásání (homiletika)*. Blahoslav Praha 1952; SMOLÍK J., *Radost ze slova. Náčrt homiletiky*. Kalich Praha 1983; FILIPI P., *Pozvání k naději. Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegezi*. Kalich Praha 2006; ŽIVNÝ P., *Jděte a kažte! Teoretické, praktické a výzkumné aspekty komunikace – katolické a protestantské pojetí*. Edice Pontes Pragenses. Centrum pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě UK Praha 2014; LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol., *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Univerzita Karlova Husitská teologická fakulta Praha 2014.

² Přehledně pojednání o kazatelském úkolu a službě podává prof. Milan Salajka v učebnicích praktické teologie: SALAJKA M., Slovo na cestě k člověku. In: *Rozhovory o duchovní práci v církvi*. Blahoslav Praha 1977, s. 52–71; týž, Zvěstování Božího slova. In: *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci. Obzor praktické a pastorální teologie*. Karolinum Praha 1998, s. 69–82; týž, Boží slovo v církvi. In: *Teologie a praxe církve. Praktická teologie křesťanského západu. Ekumenismus*. Karolinum Praha 2000, s. 37–47; týž, Hlásání Božího slova. In: *Sylabus praktické teologie*. Husův institut teologických studií Praha 2005, s. 31–43.

³ MÜHLER H. M., *Homiletik*. In: *Teologische Realenzyklopädie (TRE)*. Band 15, Müller Gerhard. Berlin New York 1986, s. 526.

⁴ WINTER F., Die Predigt. In: *Handbuch der Praktischen Theologie II.*, Berlin 1974, s. 204.

⁵ SMOLÍK J., *Kázání v reformaci*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1957.

⁶ Helvetská konfese I. 3. In: *Čtyři vyznání*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1951, s. 191.

razněna důležitost kázání Božího slova (*praedicatio verbi Dei*) jako jeden ze znaků pravé církve (*notae ecclesiae*): „Církev je shromáždění svatých, v němž se evangelium čistě káže a svátosti náležitě vysluhují.“⁷ Studium homiletiky se od doby reformace stalo podstatnou a nepostradatelnou součástí teologického studia a patří k nezbytnému předpokladu dovození v církvi kázat (*venia concionandi*).

Homiletika, která je součástí kompendia speciálních disciplín praktické teologie, se soustřeďuje na teoretickou, ale i na praktickou stránku kazatelské činnosti. Tento obor bývá členěn na **princiální homiletiku**, která se zabývá biblicko-teologickými východisky a účelem kázání, na **materiální homiletiku**, sledující obsah kázání, a na **formální homiletiku**, jež se zaměřuje na podobu a formu kázání.⁸ Jako každá z disciplín praktické teologie má i homiletika dějinnou část, v níž je zkoumána církevní historie z hlediska křesťanského kazatelství, kazatelské osobnosti a homiletické prameny.⁹

homiletika	/	princiální	– proč kázat	– účel a cíl kázání
	\	materiální	– co kázat	– obsah kázání
		formální	– jak kázat	– forma kázání

Biblickou argumentací pro **východiska, účel a důležitost kazatelské služby** v dokumentech, spisech a konfesích z doby reformace je univerzální Kristův příkaz „Kažte evangelium všemu stvoření“ (Mk 16,15),¹⁰ Pavlova výpověď z listu Římanům „Víra je ze zvěstování a zvěstování

⁶ Helvetská konfese I. 3. In: *Čtyři vyznání*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1951, s. 191.

⁷ Augsburgská konfese VII. 1. In: *Čtyři vyznání*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1951, s. 69; srov. též KALVÍN J., *Instituce, Učení náboženství křesťanského*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1951, s. 15.

⁸ MÜHLER H. M., *Homiletik*, TRE, s. 526–527.

⁹ K dějinám kazatelství viz KUBÍKOVÁ J., *Kázání ve starověku a středověku*. Evangelická církev metodistická Praha 1997; Táž, *Kázání od času předreformačního k velkému probuzení*. Evangelická církev metodistická Praha 1998.

¹⁰ Bratrské vyznání (X. O slovu Božím aneb evangeliu svatém), In: *Čtyři vyznání*. Komenského evangelická fakulta bohoslovecká Praha 1951, s. 151-152; *Helvetské vyznání* (I,4; IV,2; XIV,5) tamtéž, s. 192, s. 196, s. 217) a *České vyznání* (12,3), tamtéž, s. 294.

z pověření Kristova (*fides ex auditu*)“ (Ř 10,17)¹¹ a další biblické odkazy, vztahující se k úkolu kázat a učit. K velkému rozvinutí kazatelské činnosti došlo ještě sto let před vystoupením německého reformátora Martina Luthera a světovou reformací a projevilo se u Mistra Jana Husa a v českém středověkém husitství.¹² Jedním ze čtyř požadavků husitské reformace je svoboda kázání Božího slova: „Aby slovo Božie po království Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno...“¹³ Husité pro uskutečňování tohoto požadavku argumentovali Písmem svatým (Mt 28,19; Mk 16,15; 2 Tm 2,9; 2 Te 3,1; 1 K 14,18.39 a další) i autoritou církevních otců a tradice.¹⁴ Podle Základů víry Církve československé husitské je kázání jako „živé slovo církve“ jedním z tvarů Božího zjevení.¹⁵ „Zvěst církve je lidské svědectví o Slovu Božím a současně další tvar Božího slova, vyjádřeného živým slovem v myšlení a řeči přítomnosti.“¹⁶ Jako biblická argumentace pro tuto výpověď jsou užity novozákonní texty (1 Pt 1,24-25; Sk 4,31.33; Sk 16,32) a starozákonní text (Neh 8,8).

Ve své principiální a obsahové stránce **homiletika jako teologický obor** reflektuje kázání, které má **vztah k Božímu slovu, k Božímu zjevení**.¹⁷ Apoštol Pavel podle listu Titovi vyjadřuje tuto skutečnost zjevení Božího slova v kázání takto: „Bůh ve svůj čas zjevil své slovo (*logos*) v kázání (*kérygma*), které mi bylo svěřeno z rozkazu (*epitagé*) našeho Spasitele“ (Tt 1,2-3; viz též 1 Pt 4,11; 1 Pt 1,23-25; 1 Te 2,13). Na rozdíl od rétoriky, která se řadí k humanitním oborům, východiskem homiletiky jako teologického oboru je Boží slovo. Základním obsahem křesťanského zvěstování a kázání je Ježíš Kristus jako vtělené Slovo (J 1,14) v dějinné skutečnosti a v Boží slávě (1 K 2,2; 2 K 1,19, Ga 3,1; Ko 3,1-4; Žd 1,1-3).¹⁸

¹¹ Augsburgské vyznání V., tamtéž s. 67, pozn. 3.

¹² Srov. SOUKUP P., Kazatelství a propaganda. In: *Husitské století*. Pavlína CERMANOVÁ, Robert NOVOTNÝ, Pavel SOUKUP (eds.), Nakladatelství Lidové noviny Praha 2014, s. 415–434.

¹³ Čtyři pražské články (artikuly). In: *Čtyři vyznání*. Komenského evangelická fakulta bohoslovcecká Praha 1951, cit s. 39.

¹⁴ Srov. Německý manifest obyvatel Českého království. In: *Husitské manifesty*. Přel A. Molnár, Odeon Praha 1980, s. 134–137.

¹⁵ *Základy víry ČČSH*, ot. 61,

¹⁶ *Základy víry ČČSH*, ot. 90.

¹⁷ RUTRLE O., *Křesťanská služba slovem. Theorie křesťanského hlásání (homiletika)*. Blahoslav Praha 1952, s. 46.

¹⁸ Tamtéž, s. 149.

Ve své metodické části se homiletika soustřeďuje především na lidskou (vnější) stránku homiletického procesu, neboť Boží (vnitřní) stránka je jejímu přístupu uzavřena. „Duch vane, kam chce“ (J 3,8). Jak to vyjádřil i církevní otec Řehoř Veliký: „Jestliže Duch svatý nenaplní srdce posluchačů, marně zní v tělesné uši hlas učitelů. Učitelé mohou ovšem zevnitřně konat řeč, ale do nitra ji vtisknout nemohou“ (Moralia, 27. kniha). **Působení a svědectví Ducha svatého** samo o sobě neumožňuje metodické uchopení a jakoukoliv manipulaci s ním. Tím jsou dána specifika spirituální dimenze křesťanského kázání a současně i hranice homiletiky jako nauky o kázání. To však v žádném případě neznamená podcenění exegeticko-homiletické přípravy a kazatelského přednesu jako veřejného projevu.

Kazatelská metodika je lidským úsilím a prací, která je v naší odpovědnosti. Zcela svobodné a suverénní je však Boží zaslíbení o účincích kázání – o daru víry a proměně existence člověka působením Ducha svatého a o utváření společenství církve. Odpovědná a metodicky založená příprava kázání má své oprávnění a je smysluplná, protože právě na takové úsilí a kazatelskou odpovědnost se vztahuje Boží zaslíbení. Bůh prostřednictvím i našeho kázání probouzí a upevňuje víru, dává dar Ducha svatého, zakládá a formuje církve.

Homiletika je jednak **odbornou přípravou a vhledem do kazatelské teorie a praxe** pro začínající kazatele. Současně je homiletika **trvalou průvodkyní** a nepostradatelnou pomocí pro ty, kteří se jako duchovní či pověřeni kazatelé věnují křesťanskému kazatelství dlouhodobě a trvale a pro které je součástí jejich povolání. Její studium je užitečné a potřebné i pro všechny, kteří působí příležitostně jako dobrovolní laičtí kazatelé.

1.2 Souběžné teologické disciplíny a humanitní obory

Pro přípravu kázání, ale i odbornou reflexi kázání jsou nezbytné **biblické vědy**, zabývající se studiem a výkladem Bible – Starým a Novým zákonem. Jistěže nemůže být jediným účelem kázání výklad Písma svatého, respektive určeného či zvoleného biblického oddílu, neboť v kázání je nepominutelná důležitost aktualizace a aplikace biblického poselství do života posluchačů. Přesto se musí kazatel dobře orientovat v biblických vědách Starého i Nového zákona. Předpokladem kazatelské služby

je důkladná znalost biblické látky, písemnictví i teologie¹⁹ a osvojení si metod exegeze.²⁰ Kazatel se při své práci neobejde bez odborné exegetické domácí i zahraniční literatury. Pro homiletiku je potřebný obor **hermeneutika**, která se zabývá pravidly porozumění významu textu a jeho interpretací. Jedním z podstatných předpokladů kázání je porozumění a výklad biblických textů.²¹ Práce s Písmem se soustřeďuje na vědeckou exegezi, která je určována do značné míry historicko-kritickou metodou. Mezi exegetickou a homiletickou prací je proto podstatný rozdíl. Exegeze je úsilím o věcnou správnost a přesnost, naproti tomu kázání je kreativní akt vyžadující homiletické nápady.

Obor **církevní dějiny** má za svůj předmět zkoumání církve, jejíž původ a existence je v Ježíši Kristu²² a která je současně sociologickým útvarem.²³ Tento obor je pro homiletiku potřebný pro poznání dějin křesťanského kazatelství na základě pramenných zdrojů. Současně se užitečnost pro kazatelství ukazuje v tom, že některá příležitostná kázání mají svůj obsah v úzké souvislosti s historickou tematikou. Týká se to kázání v den výročí postav svědků Páně či historických událostí z doby dávné i nedávné. Znalost církevní historie i obecných dějin a schopnost orientace v dobových pramenech jsou zárukou, že kázání tohoto charakteru se neodchýlí od věcné správnosti, a i přes časovou distanci od historické postavy a události bude obsahově bohaté a inspirující.

Systematická teologie či **dogmatika** se soustřeďuje na otázku pravdy křesťanského poselství a víry v naší přítomnosti. Kázání se nemůže stát abstraktním věroučným pojednáním bez vztahu ke každodennímu životu posluchačů, přesto musí mít zřetelná teologická východiska a základy. Obsah kázání nemůže být v rozporu s učením víry církve, kterou kazatel svým veřejným vystoupením prezentuje. V Církvi československé husitské jsou určujícím věroučným dokumentem Základy víry, které

¹⁹ POKORNÝ P., *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Vyšehrad Praha 1993; POKORNÝ P.; HECKEL U., *Úvod do Nového zákona. Přehled literatury a teologie*. Vyšehrad Praha 2013.

²⁰ POKORNÝ P., *Úvod do exegeze*. Kalich Praha 1979; SÁZAVA Z., *Metodika práce s biblickým textem*. Ústřední církevní nakladatelství Praha 1986.

²¹ OEMING M., *Úvod do biblické hermeneutiky. Cesty k pochopení textu*. Vyšehrad Praha 2001; POKORNÝ P., *Hermeneutika jako teorie porozumění od základních otázek jazyka k výkladu Bible*. Vyšehrad Praha 2005; srov. FILÍPI P., *Pozvání k naději. Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegezi*. Kalich Praha 2006.

²² JUST J., *Církevní dějiny jako věda (teze pro diskusi)*. In: *Evangelická teologie pod drobnohledem*. Petr GALLUS, Petr MACEK (eds.). Centrum pro studium demokracie a kultury Brno 2006, s. 40.

²³ Tamtéž, s. 41.

jsou „pomocí k jednotnému životu víry všech věřících, i k jednotné zvěsti i učitelské činnosti církve“.²⁴

Pro homiletiku mají zvláštní význam a důležitost blízké obory praktické teologie, do níž se sama homiletika řadí a jejíhož kompendia je součástí. Obor **liturgika** má styčný bod s homiletikou v tom, že zvěstování a kázání Božího slova je pevnou součástí křesťanské bohoslužby.²⁵ **Katechetika** a homiletika se propojují v řadě témat, neboť zvěstování a vyučování se vzájemně doplňují. Blízkost obou oborů se také například ukazuje ve specifické tematicce „dětského kázání“, respektive „kázání pro děti“.²⁶ Duchovní péče – **poimenika** – je žádoucí pomocí, neboť křesťanský kazatel není jen neosobní řečník, ale především pastýř, který má znát své posluchače, žije s nimi, nese jejich životní bolesti i radosti, starosti i naděje. Významným styčným oborem homiletiky je **misiologie**.²⁷

Z humanitních oborů k hlubším znalostem duševního i sociálního života posluchačů kazateli napomáhá a přispívá studium **psychologie, sociologie, kulturní antropologie**,²⁸ **religionistiky** a dalších vědních oborů. Kázání je specifickým jazykovým útvarem a literárním žánrem, proto má pro homiletiku význam také **lingvistika** (jazykověda) a **literární vědy**.²⁹ Nové pohledy na kázání a kazatelskou praxi přinesly výsledky zkoumání empirických věd – **informatiky** a **vědy o komunikaci**.³⁰ Důležitý dopad pro pochopení tvorby kázání má také psychologické zkoumání lidské kreativity.³¹

²⁴ Předmluva. In: *Základy víry Církve československé husitské se Stručným komentářem*. Blahoslav Praha 2014, cit. s. 7.

²⁵ Srov. KOLÁŘ P., Kázání v kontextu bohoslužebného slavení. In: LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol., *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Univerzita Karlova Husitská teologická fakulta Praha 2014, s. 226–261; BUTTA T., Zvěstování Božího slova v Liturgii. In: *Praktický liturgický projev*. Husův institut teologických studií Praha 2015, s. 20–27.

²⁶ Srov. BRAVENÁ N., Specifika kázání pro dětské posluchače. In: LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol., *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Univerzita Karlova Husitská teologická fakulta Praha 2014, s. 267–283.

²⁷ Srov. BOSCH D. J., *Dynamika křesťanské misie. Dějiny a budoucnost misijních modelov. 1. diel Novozmluvné modely misie*. Středoevropské centrum misijních studií Praha 2009; týž, *Dynamika křesťanské misie. Dějiny a budoucnost misijních modelov. 2. diel Misijné modely v dějinách. 3. diel V ústrety relevantnej misiológie*. Středoevropské centrum misijních studií Praha 2010.

²⁸ *Sociální a kulturní antropologie*. K vydání připravili Ladislav HRDÝ, Václav SOUKUP a Alena VODÁKOVÁ. Sociologický ústav AV ČR Praha 1993.

²⁹ LEDERBUCHOVÁ L., *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha 2002.

³⁰ LIGUŠ J., *Mezilidská komunikácia. (Teologická propedeutika)*. Bánska Bystrica 1998.

³¹ Z českých autorů se zabýval tvořivostí HLAVSA J., *Psychologické základy teorie tvorby*. Academia Praha 1985; týž, *Psychologické metody výchovy k tvořivosti*. SPN Praha 1986.

Ve zvláštním úzkém a přitom dynamickém vztahu jsou homiletika a **rétorika**, která byla zužitkována v křesťanském kazatelství od dob patristiky až po novou dobu.³² Rétorika se stala součástí evropského vzdělávání. Svým interdisciplinárním zaměřením působila rétorika na jiná umění a disciplíny a byla jimi ovlivňována, takže se vedle filozofie stala v průběhu dějin západní kultury součástí výchovného systému vzdělávání. Rétorika se v rámci středověkého vzdělávání řadila do trivía sedmi svobodných umění. Ve středověku rétorika tvořila průpravu tehdejších kazatelů. Homiletika – nauka o kázání – navazovala na rétoriku, a to i v době jejího úpadku v 18. a 19. století, kdy rétorika nebyla v době osvícenství považována za vědu. Tehdy se zájem soustřeďoval na historickou a srovnávací jazykovědu.³³ Ve 20. století – mimo kritický odstup a odmítání dialektickou teologií Karla Bartha a Eduarda Thurneysena vzhledem ke zneužití rétoriky v době nacismu – rétorika v kazatelství zaujímá opět určitou významnou roli, a to zejména praktická rétorika, neboť kázání evangelia je veřejným projevem a jako takové podléhá jeho zásadám. V křesťanském kazatelství je sice položen zvláštní důraz na obsahovou stránku a autenticitu svědectví víry, přesto je důležitá i forma řeči a veřejného vystupování. Zásady dobrého veřejného projevu platí pro kázání, stejně tak i pro jakoukoli situaci, kdy oslovujeme veřejnost.³⁴ V současnosti v kontextu světa poznamenaného postmoderní kulturou (pluralita, objev významu mluveného slova v mediích, imitace, komunikační hra a komunikační strategie apod.) nabývá rétorika opět na zvláštním významu.³⁵ Studium oboru rétoriky a její znalost i uplatňování po praktické stránce jsou pro křesťanského kazatele potřebné a užitečné.³⁶

³² Srov.: GRÖZINGER A., *Homiletik. Lehrbuch Praktische Theologie*. Band 2, München 2008, s. 177–203.

³³ KRAUS J., *Rétorika v evropské kultuře*. Academia Praha 1998, s. 10–11.

³⁴ GARLOCK J., *Jak lépe kázat*. Samuel Praha 2001, s. 21.

³⁵ KRAUS J., *Rétorika v evropské kultuře*. Academia Praha 1998, s. 12.

³⁶ Z literatury k rétorice: LÓTKO E., *Kapitoly ze současné rétoriky*. Univerzita Palackého Olomouc 2004; KRAUS J., *Rétorika a řečová kultura*. Karolinum Praha 2004; ŠPAČKOVÁ A., *Moderní rétorika. Jak mluvit k druhým lidem, aby nám naslouchali a rozuměli*. Grada Praha 2006; TESAŘOVÁ D., *Rétorika*. Husův institut teologických studií Praha 2012; BUTTA T., *Homiletika a rétorika*. In: LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol., *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Univerzita Karlova Husitská teologická fakulta Praha 2014, s. 40–46.

Požadavky pro křesťanské kázání jsou:

věrohodnost – vycházející z Božího slova, z pravdy evangelia

přesvědčivost – daná osobní vírou kazatele

srozumitelnost – respektující pravidla řečnického umění
a veřejného projevu

5. KÁZÁNÍ JAKO TVŮRČÍ PROCES

5.1 Náboženská povaha inspirace a lidská tvořivost

Kázání je tvůrčím procesem, ve kterém hraje na jedné straně důležitou roli lidská aktivita, ale na druhé straně také **inspirace**. Inspirace (doslova vdechnutí) je něčím těžko uchopitelným, co přichází často náhle, nečekaně a co se nedostavuje jako samozřejmý, automatický výsledek našeho lidského snažení, vůle a aktivity. V tomto smyslu má služba kazatele jistou blízkost k umění a k tvorbě umělce, přestože inspirační zdroje a východiska některého druhu umění a křesťanského kázání mohou být zcela rozdílné. Umění se silnou emocionální složkou mělo přesto vždy velmi blízko k náboženství a obráceně, náboženství zase k umění. Různá náboženství užívají od nejstarších dob lidstva uměleckou formu obrazovou, hudební i dramatickou a literární k vyjádření obsahu svého sdělení symboly. Podobně jako v náboženství je i v umění obsažen určitý prvek a dotek transcendentna a iracionality. Podstata umělecké tvorby zůstává zahalena tajemstvím nejen pro svou nepřístupnost, nýbrž i v důsledku toho, že řada jejích momentů je iracionálních a že skutečné tvorbě nejednou napomáhá sama náhoda.²⁶⁴ V umění do něj vstupuje nejen totalita lidského bytí, ale také duchovno nadindividuální, mnohdy i mystická zkušenost.²⁶⁵ Jsou známy případy, kdy umělec ve chvílích horečnatého tvůrčího zaujetí „obkresluje“ svoji vizi, která mu v mysli vytane jako již relativně hotový umělecký obraz. Jsou známy příklady, kdy tvůrce měl pocit, že mu někdo shůry diktuje slova či noty.²⁶⁶ Zvláštní genialita a projevy inspirace se objevovaly například u hudebního skladatele W. A. Mozarta.²⁶⁷ Kritériem každé duchovní inspirace pro křesťanského kazatele je Ježíš Kristus (1 J 4,1-3).

Podle ruského myslitele Pavla Florentského (1882–1937), jak uvádí teolog Tomáš Špidlík, je inspirace v umění dílem Ducha svatého a je ztotožňována s osvícením.²⁶⁸ Tvůrčí proces má podle něho tyto fáze: 1) osvícení Duchem svatým, 2) následuje stav označovaný jako „temná

²⁶⁴ KULKA J., *Psychologie umění*. Grada Praha 2008, s. 379.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 379.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 379.

²⁶⁷ Srov. KÜNG H., *Mozart. Stopy transcendence*. Centrum pro studium demokracie a kultury Brno 2002.

²⁶⁸ ŠPIDLÍK T., *Vědy – umění – náboženství. Protiklad nebo soulad?* Refugium Olomouc 2009, s. 77.

perioda“, 3) další fází je nepravá tvořivost, kdy místo duchovní skutečnosti je vytvářeno to, co je iluzorní a neskutečné a 4) poslední fází je „nové vidění“, které přichází po trpělivém očekávání umělce. V něm dochází ke spojení, „přemostění“ duchovní skutečnosti a reálných forem, které se stávají symboly duchovního vidění.²⁶⁹

Slovo **tvořivost** pochází z latinského výrazu *creatio* – znamená stvoření i volbu. Kreativita je schopnost vytvářet a nacházet nová řešení. Projevuje se postojem člověka, který nepovažuje nic za ukončené, hotové, definitivní, jednou provždy dané. Podstata kreativity spočívá v zaměření myšlenkového, představového a fantazijního úsilí zcela novým směrem, téměř do neznáma, stranou od vyjetých kolejí stereotypu. V tomto procesu hraje důležitou roli fantazie a intuice. Člověk není jenom mechanickým sběratelem faktů, je podstatně i tvůrcem.²⁷⁰ Skutečnost, s níž se setkává, ho neuspokojuje, chápe ji jako něco nedokončeného. Lidská tvořivost má teologické pozadí v biblickém pojetí člověka jako Božího obrazu (Gn 1,27). Stvořitelem a tvůrcem v pravém slova smyslu je Bůh, člověk je nadán schopností tuto jedinečnou tvůrčí činnost napodobovat.

Rozlišují se **dva typy tvořivosti – existenciální a instrumentální**. Jestliže existenciální tvořivost je univerzálním lidským rysem, pak druhá se týká zvláštních vloh jednotlivců. Prvnímu typu tvořivosti nelze příliš vyučovat, zatímco druhému je možné učit a vyučují jej specializovaní odborníci. První typ tvořivosti je zaměřen na smysl života a druhý spíše na podávání výkonu. V prvním případě je součástí tvořivosti hra, ve druhém případě se zřetelně odlišuje hra od práce.²⁷¹

Umělecká tvorba prochází těmito etapami: 1) První dojmy, představy a myšlenky se rodí v mysli umělce (pretext). 2) Dochází k prvním zápiskům, poznámkám, náčrtům a skicám těchto přicházejících myšlenek (architext). 3) Vznikají návrhy, projekty, modely, partitury, scénáře apod. (prototext). 4) Konečné, relativně neměnné uspořádání a dohotovení uměleckého díla (text). 5) Dochází k vlastní reflexi a poznámkám umělce; dílo je podrobena kritice, recenzi (metatext).²⁷²

²⁶⁹ Tamtéž, s. 77–78.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 75.

²⁷¹ KULKA J., *Psychologie umění*, s. 378.

²⁷² Tamtéž, s. 379.

5.2 Příprava kázání jako tvůrčí proces a jeho jednotlivé fáze

Podobně jako umělecké dílo je i **kázání tvůrčím procesem**, v němž sehrává podstatnou roli jak práce kazatele, tak i duchovní inspirace. „Látka“, „materiál“ je daný, ale může být pro svůj účel zcela svobodně a tvořivě využit. „Materiálem“ či „látkou“ je biblický text. Účelem je oslovení shromážděné obce, oslovení současného člověka. V tomto rámci se nabízí kazateli volný prostor pro tvůrčí podobu jeho kázání, a to jak vzhledem k obsahu, tak i k formě. Text Bible nemůže v kázání být pouze citován a opakován, nýbrž má být aktualizován. Kazatel má svým kázáním tento starobylý text živým, tvořivým a osobitým způsobem posluchačům přiblížit a zpřítomnit. Touto aktualizací, novým podáním a zpřítomněním vzniká vlastní kázání jako něco nového, jedinečného a neopakovatelného.²⁷³

Tvůrčí proces probíhá v několika různých fázích. Zpravidla se rozlišují: 1) přípravná fáze, 2) inkubační fáze, 3) iluminace, a 4) verifikační fáze.

Podle J. Kulky probíhá proces tvorby či tvoření v sedmi fázích:²⁷⁴

1. Příprava (preparace)	2. Zrání (inkubace)
3. Vnuknutí (inspirace)	4. Osvícení (iluminace)
5. Vypracování (elaborace)	
6. Hodnocení (evaluace)	7. Oprava (korekce)

V první fázi **přípravy** kázání je důležité shromažďovat exegeticko-homiletický materiál k určenému nebo zvolenému biblickému textu a utřídit si jej, avšak bez konečného zhodnocení. Ve druhé fázi **zrání** (inkubaci) dochází k frustraci a ke kazatelské krizi, kdy kázání nejde tvořit a žádné odpovídající myšlenky se nedostavují. Tento stav vyjádřil umělec a známý moderátor Marek Eben: „Nejhorší je prázdný papír, který mám před sebou.“ Kázání se rodí velmi těžko a ke kazatelskému poslání tato nejistota a vnitřní zápas patří. Vyjádřil to Slavomil Daněk: „Když někomu nedělá problém kázání, je nejvyšší čas, aby s tím přestal.“ Po krizi

²⁷³ DAEWEL H., Der Weg zur Predigt. In: *Handbuch der Predigt*. Berlin 1990, s. 501.

²⁷⁴ KULKA J., *Psychologie umění*, s. 386–391.

a bezvýhodném tápání i nespokojenosti kazatele se svým dosavadním výsledkem přichází **vnuknutí** (inspirace) a dostavuje se **osvícení** (iluminace). Je to dar shůry, dar Ducha svatého, který může přijít, avšak také přijít nemusí. Jeden ze soudobých hudebních skladatelů to vyjádřil tak, že inspirace se dostavuje teprve po deseti hodinách práce. Kazatelskou práci nelze zredukovat jen na inspiraci a iluminaci. Nemůžeme podceňovat přípravu, k níž patří vlastní myšlenková práce nad Bibli s užitím konkordancí, biblických slovníků, exegetické literatury, písemně zpracovaných homilií, teologické, duchovní a další literatury. Chybou je očekávat pasivně nápad, myšlenku, osvícení. Nápady nepřicházejí z ničeho, ale jsou připravovány, někdy i dlouhodobě. Nápady a podněty se získávají ve společenství a v dialogu s druhými. Filozof Arthur Schopenhauer to vyjádřil tímto způsobem: „Když sám přemýšlím, tak mě nic nenapadá. Jakmile však někdo druhý něco řekne, napadne mne hned něco lepšího.“ Inspirující náměty můžeme získávat uprostřed života nebo při četbě literatury a v setkávání s uměním. Především však pravidelným a soustředěným čtením Bible. Nápady ještě nestačí, pokud nedojde k jejich **zpracování** (elaboraci). Idea musí být zpodobněna, formulována a propracována. Je důležité i písemné vypracování kázání, kterým si prověřujeme schopnost jasně formulovat a dovést myšlenky, náměty a nápady do finální podoby hotového kázání písemného a následně živě podaného. Kázání má být živým bezprostředním projevem a svědectvím víry, přesto nelze opomenout písemnou přípravu a zpracování. Kázání si máme vypracovat v písemné podobě, i když se pak na text nemusíme při mluveném projevu zcela vázat, jak o tom vypovídá teolog, hudebník a lékař Albert Schweitzer, který se pečlivě na kazatelskou službu připravoval: „Svá kázání jsem si vypracovával písemně, přičemž před čisto-písem předcházely často dva i tři náčrty. Ale při vlastní promluvě jsem se nevázal na toto znění, i když jsem se je naučil nazpaměť, nýbrž dával jsem kázání často docela jinou formu.“ Nelze vynechat ani poslední dvě fáze, kterými jsou **hodnocení** (evaluace) a **oprava** (korekce). Neboť kazatel potřebuje mít jak kritickou sebereflexi, tak i reflexi od druhých v podobě celkového hodnocení kázání s upozorněním na klady, vyslovením kritiky a s návrhy na zlepšení. Kazatel musí na svém kazatelském projevu po obsahové i formální stránce neustále pracovat.

7. KÁZÁNÍ JAKO DIALOG S POSLUCHAČEM A JEHO ÚČINNOST

Efektivnost našich kázání je závislá na třech faktorech: na tom, **co** říkáme, na tom, **komu** to říkáme, a na tom, **jak** to říkáme. Toto trojí je důležité, neboť bez ohledu na posluchače a patřičného přednesu obsah zvěsti nedojde svého cíle. Kázání nesmí vypadat jako vědecká přednáška (nebezpečí u studentů teologie). Má znít jako promyšlený rozhovor, kdy kazatel mluví k posluchačům a s posluchači. Má být dialogem, při kterém řečník i posluchač zřetelně cítí vzájemný kontakt. Správně přednesené kázání připomíná **živý rozhovor**, jak to vyjadřuje i původní význam slova homilie – vzájemné rozmlouvání.³⁰⁵

Komunikace se neodehrává bez aktivní účasti lidského subjektu. Není jenom „objektivním“ sdělováním, ale souvisí s myšlením a emocemi všech osob zúčastněných v komunikačním procesu. Komunikace nemá jenom věcný, ale i vztahový charakter. Psycholog a teoretik řeči Karl Bühler vypracoval ve svém díle Sprachtheorie³⁰⁶ model k opisu vztahů řeči. Nazval tento model „**komunikačním trojúhelníkem**“. Veškeré mluvení a naslouchání se odehrává v poli vztahů mluvícího, naslouchajícího a věci (věcného obsahu). Již Aristotelovi žáci podle svého učitele vyjádřili totéž formulí: „Každá řeč je řečí někoho, řečí zaměřenou na někoho, řečí o nějaké věci.“

Trojí smysl řeči podle K. Bühlera

- 1) výrazový smysl – i přes veškerou snahu po objektivitě každý mluvící vyjadřuje sám sebe
- 2) sdělovací smysl – i přes emoce každý jazykový projev má věcnou stránku
- 3) oslovovací smysl – každá zpráva se vztahuje k adresátu

Každý jazykový projev, i když je formulován sebevíce anonymně a bez výslovného pojmenování adresáta, se specificky vztahuje k posluchači.³⁰⁷

³⁰⁵ ROBINSON H. W., *Biblická kázání. Příprava výkladového kázání a jeho přednes*. Biblos Třinec 1993, s. 176 a s. 188.

³⁰⁶ BÜHLER K., *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. G. Fischer Stuttgart 1965.

³⁰⁷ SCHAEFFLER R., Podmínky kultury dialogu. *Teologické texty* 2000, č. 1, s. 12.

V komunikačním trojúhelníku spolu se sdělejícím – komunikátorem (kazatelem) a zprávou (evangeliem), hraje neméně důležitou roli i adresát – recipient (posluchač kázání). Evangelium se stává radostným poselstvím tehdy, jestliže zasahuje člověka a dotýká se jeho nitra a projevuje se v jeho životě. Jestliže má být evangelium skutečně předáváno, znamená to pro kázání, že jeho výpovědi musí odpovídat situaci posluchačů. V monologu kázání musí dojít k **dialogu ve dvojí rovině**: Bůh – člověk a kazatel – posluchač. V případě druhé roviny k tomu může napomoci skutečný rozhovor (dialogické kázání), ale ani ten není sám o sobě všemocným prostředkem. Rozhovor dvou farářů – kazatelů nad textem Písma ještě nemusí být v pravém slova smyslu rozhovorem, ale dvěma monology. I když cenné je to, že se k poselství biblického textu přistupuje z více stran a z více pohledů. Jinou možností dialogického kázání je rozhovor kazatele s laiky – členy sboru, kteří jsou ochotni se do takového rozhovoru zapojit. Vybraní členové sboru se vyslovují k biblickému textu, jak jej chápou a co jim osobně přináší, a farář takový rozhovor řídí a moderuje. Kladem takové příležitostné dialogické formy kázání může být větší pozornost a aktivita posluchačů, a teologicky viděno, i konkrétní naplňování všeobecného kněžství věřících, kteří směřují ke své „dospělosti“.³⁰⁸ Pro dialog se nabízí vhodný prostor při katechezi dětí i dospělých, zejména při biblických hodinách.

Aby se odehrával dialog i v monologu svědecké promluvy, musí kazatel (komunikátor) dobře **znát své posluchače** – příjemce evangelia a rozumět jim. A to nejen pouze ve smyslu ryze racionální a psychologické analýzy, nýbrž znát je ve smyslu lidské sounáležitosti. Proces komunikace má dvojí charakter – obsahový i vztahový. Kázání je sdělováním evangelia i sdílením se s posluchačem. Kazatel má přistupovat ke svým posluchačům s respektem a bez předsudků, jak to vyžaduje přístup Ježíšovy lásky. Mostem pro účinné předávání evangelia je utvářený vztah lásky a důvěry mezi kazatelem a posluchači.

Není možné mít k posluchači vztah lásky, jestliže jej neznám. Bez úzkého pastoračního kontaktu kazatele s posluchačem v každodenním rytmu společného života může kazatel sotva svým kázáním k němu skutečně proniknout. **Kázání a pastorece** patří k sobě.³⁰⁹ Cestující (misijní)

³⁰⁸ HEINLAND H. W., Zvěstování jako rozhovor. *Křesťanská revue* 1979, s. 195–197.

³⁰⁹ JESCHKE J. B.: *Nauka o kázání*. Ústřední církevní nakladatelství Praha 1971, s. 67.

kazatelé mohou své posluchače obohatit, ale zpravidla potřebují i oni delší kontakt, jestliže chtějí, aby jejich svědectví bylo trvale účinné. Posluchač není závislým jen na fyzických předpokladech, ale do hry vstupují také psychické dispozice. Často naslouchají posluchači více emotivně než racionálně. Jednotliví posluchači nejsou izolovanými individualitami, ale žijí ve skupinách – věkových a sociálních. Komunikace se uskutečňuje v kontextu konkrétního vnějšího prostředí, v kontextu kulturním, psychologickém a časovém.³¹⁰

Poznátky o lidském životě v **různých věkových obdobích** a v **sociálních skupinách** i k problematice současného člověka poskytuje kazateli četba publikací z oborů psychologie a sociologie, sledování literatury a filmů, ale především jeho pastorační zkušenosti. Mladá generace bývá otevřená pro lidské hodnoty a citlivá na etická témata. Tato skutečnost otevřenosti a citlivosti mladého člověka je pro oslovení evangeliem vhodným předpokladem a může být viděna jako nadějná. Střední generace je soustředěna na extrovertní zájmy v pracovní sféře. Lidé patřící k této generaci přistupují k náboženským a metafyzickým otázkám spíše skepticky. Musí v rodinném i pracovním prostředí čelit aktivní vytiženosti a mají sklon ke konzumnímu způsobu života. Období po čtyřicátém roce označuje katolický teolog Karl Rahner jako „přechod k moudrosti“. Stáří pak objevuje služebnost života a věřící starší lidé projevují větší soustředěnost na modlitební život. Lidé ze starší generace mají v oblíbě spíše menší společenství, ve kterých se může rozvinout hlubší duchovní rozhovor. V každém věku jsou specifické předpoklady pro oslovení člověka evangeliem, avšak také se projevují různé překážky i předsudky vůči církvi. Touto růzností a rozmanitostí posluchačů podle věku i podle sociálního složení i z hlediska jejich víry a vztahu k církvi je určována obtížnost a náročnost kazatelské služby. Situace je dnes taková, že je velice těžké, a v mnohých případech přímo nemožné, srozumitelně oslovit tolik rozdílné skupiny posluchačů. Kazatel se pohybuje v pnutí mezi předáváním evangelia tradičnímu věřícímu a sekulárnímu posluchači a podle zcela konkrétní situace musí volit vhodnou „homiletickou strategii“.³¹¹

³¹⁰ DeVITO J. A., *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Grada Praha 2008, s. 37.

³¹¹ SMOLÍK J., *Současné pokusy o interpretaci evangelia*. Ústřední církevní nakladatelství Praha 1981, s. 137–138.

Účinnost kázání jako skutečného „slyšení“ může být ovlivňována empirickými úvahami a metodami, ale nikdy ne zcela. Proč někdo může slyšet ve smyslu být osloven a někdo zase ne, závisí na mnoha neprůhledných faktorech. Každý posluchač si nese v sobě své tajemství. To se týká především duchovního aspektu Božího zasažení. Slyšení je, teologicky viděno, pouze na Bohu závislým děním.³¹² V Bibli je mnohokrát popisováno slyšení jednotlivců a skupin. Toto slyšení se vztahuje k Božím příkázáním (Dt 4,1). Stává se, že člověk nechce Bohu naslouchat a tím se vystavuje soudu (Ex 6,9; Dt 18,14; Jr 7,13; Mt 13,13; J 8,43; Jk 1,23-24). Tam, kde posluchač Boží slovo slyší, tam se slyšení uskutečňuje pozitivně. Dostavuje se požehnání (Gn 22,18), poznání Boha (Dt 7,12), bázeň a neklid (Gn 3,8; Ex 15,14). Člověk je slyšením proměňován (L 1,66), dochází u něho k obrácení (Jr 26,3), rád naslouchá (Mt 13,16), dostavuje se radost (Sk 13,48), jedná (L 8,21) a stává se sám svědkem (Sk 4,20). Jestliže je slyšení účinné, je Bůh při díle a člověk touží po jeho Slově, které přináší milost (Sk 14,3; Sk 20,32), spásu (Sk 13,26) a život (Fp 2,16).

³¹² WINTER F., Die Predigt. In: *Handbuch der Praktischen Theologie II.*, Berlin 1974, s. 236.

Přílohy

Příloha č. 1 – Analýza psaných kázání

Obsahem seminární práce je analýza kázání (tištěných) – historických i soudobých

- a) Posuzuje se vztah kázání k biblickému textu
- b) Zjišťuje se homiletická situace (dějinně-kulturní a církevní kontext)
- c) Rozpoznání dispozice (uspořádání, rozvržení, osnovy, stavebnosti)
- d) Charakteristika a analýza řeči kázání
- e) Literární formy a výrazové prostředky, které jsou v kázání užívány
- f) Sledování srozumitelnosti kázání

Příloha č. 2 – Stručné posouzení (slyšeného) kázání

Jaké jsou klady slyšeného kázání?

Co nás v něm nejvíce oslovilo?

Čím je možné zlepšit kázání po obsahové stránce?

Jak je možné zlepšit kazatelský projev po formální stránce?

Příloha č. 3 – Podrobné zhodnocení (přednesených) kázání

(podle H. W. Robinsona, Biblická kázání, s. 209-213)

Úvod

Jak upoutal úvod kázání vaši pozornost?

Jaký účel sleduje?

Má správnou délku?

Stat'

Jakou hlavní myšlenku kázání obsahuje?

Jakou má kázání osnovu?

Jak na sebe navazují jednotlivé body osnovy a tematické okruhy?

Závěr

Má kázání gradaci?

Obsahuje v závěru shrnutí hlavní myšlenky?

Obsahuje účinné výzvy a podněty k praktickému jednání?

Obsah

Je obsah kázání původní?

Vychází kázání z biblického textu?

Je založeno na exegezi?

Souvisí podpůrný materiál (ilustrace) s tématem?

Je zajímavý?

Je vzhledem k posluchačům a jejich situaci téma kázání potřebné a vhodné?

Styl

Užívá kazatel správnou gramatiku?

Má kazatel bohatou slovní zásobu?

Je řeč kázání konkrétní?

Přednes

Je na kazateli něco nápadného, co působí rušivě a kázání neprospívá?

Má kazatel dostatečný kontakt s posluchači?

Má kazatel správnou výslovnost?

Mění výšku, sílu, rychlost hlasu?

Užívá správně pomlky?

Užívá gest účinně nebo působí rušivě?

Příloha č. 4 – Naznačení praktického postupu při přípravě kázání

1. Přečíst si v soustředěnosti biblický text (biblické texty) a zaznamenat si první myšlenky.
2. Snažit se porozumět základním pojmům a získat informace o osobách, místech a událostech pomocí biblických a dalších slovníků.
3. Hledat souvislosti určeného (zvoleného) biblického textu s jinými místy Písma svatého podle odkazů a biblických konkordancí.
4. Shromáždit exegetickou a homiletickou literaturu a pořídít si z ní výpisky.
5. Snažit se postihnout základní zvěstnou myšlenku biblického textu.
6. Zaznamenávat si vlastní myšlenky, zkušenosti a rozjímání nad biblickým textem.
7. Promýšlet biblické výpovědi ve vztahu k věrouce a etice církve (k Základům víry CČSH).

8. Vyhledání vhodných příkladů a ilustračního materiálu z historie i ze současnosti (film, divadlo, literatura, časopisy...).
9. Po vytřídění materiálu vypracovat osnovu kázání (úvod, stať v několika bodech a závěr).
10. Vypracovat koncept a první písemnou verzi kázání.
11. Vypracovat kázání písemně.
12. Po užití kázání uchovat jeho písemnou (vytištěnou) a elektronickou podobu.

Příloha č. 5 – Pět typů kázání z hlediska přednesu

- 1) bez přípravy
- 2) čtené
- 3) recitované z paměti
- 4) bodová osnova
- 5) přednes složený z několika aspektů předchozích typů

Výhody

- 1) bezprostřednost
- 2) nevyžaduje tolik energie
- 3) přesný přednes připraveného
- 4) využití logické paměti
- 5) platí předchozí výhody i nevýhody

Nevýhody

- vede k opakování
není kontakt s posluchači
obava ze zapomenutí textu
viz 1) a 3)